

Egy „immorális” magyar író a történelmi korszakváltások határán

*Kuthy Lajos változó megítélései*¹

„Forradalom előtt novellaíró; a márciusi napokban torlasz-apostol, a miniszterium után miniszterelnöki titkár, a forradalom után osztrák megyei biztos Bihar megyében”² – jellemezte Kuthy Lajost Pálffy János, az Országos Honvédelmi Bizottmány egykori tagja.

Kuthy Bihar megyei nemesi családban született, apja református lelkész volt. Kuthy azonban nem követte az apai mintát: megszakította a debreceni kollégiumban folytatott teológiai tanulmányait, és az 1830-as évek elején megyei szolgálatba lépett.³ Az 1832–36-os országgyűlés idején, 1834 szeptemberében Pozsonyban jurátusi esküt tett,⁴ majd az év utolsó napján Vukovics Sebő ajánlására a Társalkodási Egylet tagjai közé választották.⁵ Az egyletben való tevékenysége miatt az uralkodó eltiltotta az ügyvédi vizsga letételétől.⁶ Eközben Kuthy Beöthy Ödönnek, a Bihar megyei ellenzék egyik meghatározó alakjának felkérésére barátjával, Farkas Jánossal⁷ Erdélybe ment, hogy ott az 1837/38-as nagyszebeni diéta alatt Kossuth *Országgyűlési Tudósításaihoz* hasonló vállalkozásba kezdjen.⁸ Miután az ügyvédi vizsga megszerzését továbbra sem engedélyezték számára, az 1830-as évek végén Pestre költözött, „s követve születéskor hozott ösztönét, eredeti hajlamát, írni kezdett”.⁹ Kuthy az 1840-es években sikeres prózaíróvá vált, tagja volt a Magyar Tudós Társaságnak és a Kisfaludy Társaságnak,¹⁰ egy ideig gróf Batthyány Lajos magántitkáráként is dolgozott,¹¹ és a Gyáralapító Társaság jegyzője lett. Szalonja a pesti irodalmi társasélet egyik központja volt.¹² „Kuthy nem tartozott a fiatal írók közé többé, ámbár mindig szerette a legfiatalabb nemzedéket maga körül gyűjteni. Gyönyörű nyelven irt, ragyogó phantasiája volt, és a mi legfőbb, a főuri körök kedvencze. Szép férfias arcz, fekete hajjal, nagy lelkes szemekkel, rokonszenves hanggal, melylyel szellemdús társalgását minden szívbe behízelgé; és a mellett tökéletes gavallér” – jellemezte Jókai Mór évtizedekkel később Kuthyt.¹³ 1848-ban Kuthy Batthyány bizalmi embereként a miniszterelnöki hivatal irodaigazgatója lett, 1849 februárjától pedig a belügyminisztérium országglási osztályának tanácsosaként dolgozott.¹⁴ 1853 decemberében aztán másodosztályú megyebiztossá nevezték ki a nagyváradi kerületbe,¹⁵ 1856 és 1859 között pedig Arad megyében első osztályú megyebiztosként tevékenykedett.¹⁶ Az 1860-as évek

elején a nagyváradi büntetőtörvényszék bírója lett. 1864 augusztusában halt meg, miután a váradi törvényszék 1863. március 28-án kimondta ellene a csődöt.¹⁷

A kortársak éles cezúrárt láttak Kuthy 1849 előtti, valamint 1849 utáni politikai magatartása között. Ugyanakkor már az 1850-es években kezdetét vette az a folyamat, amely Kuthy 1849 előtti tevékenységét is megkísérelte a későbbi történések fényében értelmezni, óhatatlanul is kiemelve és felerősítve azokat az életrajzi eseményeket és jellemvonásokat, amelyek egy gyenge jellemű, alapvetően ingatag és labilis személyiség képét rajzolják meg. Ehhez egyébként 1848 előtti életének zavarai: házasságának gyors felbomlása, a kortársaktól fényűzőnek minősített élete¹⁸ és ebből fakadó folyamatos anyagi gondjai megfelelő alapot is adhattak.¹⁹ Voltak olyanok, akik Kuthyra már az 1850-es évek elején, tehát a tényleges hivatalvállalás előtt is gyanakvással tekintettek – ebben egyébként korábbi, az irodalmi életben gyökerező személyes konfliktusok is szerepet játszhattak:²⁰ „Kuthy Lajos nemzettagadó. Egész világ elfordul tőle. Ő nem gondol nemzetiséggel, s más illy apró dolgokkal, mikor szabadság eszméjével kínálják meg. »Mit, mondá ő, huszonöt magyar íróért tartani külön nemzetiséget!« Jó emberei borzadtak el iránta s ellene. Hivatalt keresett, kunyorált; imádta Geringert, Bachot; de most azért kellene imádni ezeket, hogy neki hivatalt nem adtak. Kuthy azóta másképp gondolkodik” – írta már 1850-ben Erdélyi János.²¹ Kuthyról tehát már évekkel a tényleges hivatalvállalás előtt elterjedt, hogy kész az új rendszer szolgálatába állni, ezt bizonyítja egyébként Pálffy János következő feljegyzése is: „Ennél az embernél nincs Magyarországnak undokabb politikai renegátja. Míg a forradalom tartott, irgalmatlan hosszú vörös tollat viselt, s Batthyányn kezdve, ki a cudarnak meg nem érdemlett kenyeret adott, hazaárulónak szidott minden becsületes embert, hogy miért nem nyelik le a dinasztiát minden pereputtyával együtt, de már 850-ben Várkonyi Ádám képviselő,²² egy haszontalan kártyás és kéjenc, kéz alatt köröztetvén egy ívet, hihetőleg kormányi megbízásból, melyre a hivatalt vállalni akaró ellenzékiek magokat följegyeznék, a Kuthy Lajos neve volt az egyetlen, mely e listára felírva állott általa.”²³ Pálffy szerint személyes találkozásuk alkalmával Kuthy határozottan cáfolta a róla keringő híreket, s kijelentette, inkább kész éhen halni, mint nevét bemocskolni és ettől a kormánytól bármilyen hivatalt elfogadni – igaz, Pálffy, feljegyzései tanúsága szerint, ezt nem hitte el neki. Kuthy megítéléséhez érdekes adalék, hogy egykori közeli barátja, Jósika Miklós már egy, 1856-ban megjelent, *Jó a tatár* című történelmi regényében a magyarokat eláruló negatív hőst, Libor deákot bevallottan Kuthyról mintázta,²⁴ a deákot egyébként a mű egyik szereplője a következő szavakkal jellemezte: „Libor uram oly legény, kiből bárminő legényt lehet gyúrni idő s körülmények szerint.”²⁵ Ehhez a közvélekedéshez képest feltűnő, hogy a Karl Geringer magyarországi császári biztos felkérésére 1850-ben elkészített, a Magyar Tudós

Társaság tagjainak 1848/49-es politikai magatartásáról szóló igazolásában Kuthy jellemzése éppen az író dinasztiaellenes kijelentéseire és 1848-ban a Radikál Körben is képviselt ultraradikális nézeteire hívta fel a figyelmet.²⁶

Kuthy hivatalvállalásának folyamatát még nem tudjuk minden részletében rekonstruálni, de az tudható, hogy Kuthy a világosi fegyverletétel után a Bihar megyei Diószegen, majd Asszonyvásáron tartózkodott, 1850 közepén azonban már bizonyosan Pesten volt. Lauka Gusztávhoz írt levelei arról tanúskodnak, hogy a szétzilált irodalmi élet és az ebből következő megélhetési nehézségek elkeseredéssel töltötték el.²⁷ Ráadásul 1849 őszén a fővárosban lefoglalták ingóságait, 1850 első hónapjaiban pedig még részben a forradalom előtti időkből áthúzódó adósságok miatt kétszer is elárverezték hátrahagyott javait.²⁸ Lauka Gusztáv visszaemlékezésében ezzel összefüggésben arról írt, hogy a Kuthyval folytatott beszélgetések egyértelművé tették számára, hogy barátja már ekkor is egy biztos megélhetést nyújtó hivatal elnyerésében látta egzisztenciális problémáinak megoldását.²⁹ Kuthy 1850 és 1853 között számos elbeszélést írt, és részt vett a reprezentatív irodalmi vállalkozásokban. Valamikor 1852/53 telén Nagy Ignác arra kérte Kuthyt, hogy kizárólag az ő szerkesztésében megjelenő *Hölgyfutárba* dolgozzon, 1853 tavaszán pedig Császár Ferenc azzal kereste meg az író, hogy legyen az újonnan induló *Divatcsarnok* című lap munkatársa. Az ekkor Diószegen tartózkodó Kuthy válaszában egyébként rögtön arra kérte barátját, hogy a kiadó küldjön 100 pengőforint szerzői előleget számára.³⁰ Mindez arra mutat, hogy Kuthy megpróbált az újrászerveződő irodalmi intézményrendszerbe bekapcsolódni. Egyes feltételezések szerint Kuthyt az anyagi nehézségek mellett a cenzúrával való folyamatos küzdelem indította arra, hogy az írói működését háttérbe szorítva, 1853-ban hivatalt vállaljon.³¹ Ez a lépés azonban azzal járt, hogy az irodalmi közvélemény mértékadó része – már az író életében is – Kuthy irodalmi tevékenységének megítélését alárendelte politikai és morális szempontoknak, s ezek alapján a szabadságharc utáni életmű minden egyes darabját figyelmen kívül hagyta vagy eleve elutasította.

Felvetődik tehát a kérdés: Kuthy valóban megpróbált-e valamiféle hivatalt, vagy kormány megbízatást szerezni már 1850-ben, vagy csak anyagi helyzetének kedvezőtlen alakulása és az irodalmi élet általa kilátástalannak ítélt helyzete érlelte meg benne lassan a hivatalvállalással kapcsolatos döntést.

Kétségtelen, hogy az író már 1850 nyarán állásért folyamodott, majd 1850 augusztusában Cseh Eduárd miniszteri biztos ajánlásával egy, a nagyváradi kerületben indítandó lap szerkesztői állásáért fordult Karl Geringerhez.³² Figyelemre méltó, hogy folyamodványában Kuthy végig politikai nézeteinek konzekvens voltát hangsúlyozta. 1848 előtti tevékenységéről szólva kiemelte, bár végig az alkotmányos reformpárthoz tartozott, sohasem izgatott az uralkodóház ellen, továbbá soha semmit sem tett az Ausztriától való elszakadás és a függetlenség érdekében sem. Fontosnak tartotta egyébként azt is

megemlíteni, hogy a *Kelet Népe*-vitában politikai röpiratával Széchenyi, azaz a mérsékelt párt mellett foglalt állást.³³ Nem titkolta azonban, hogy évekig volt Batthyány Lajos titkára. Kuthy fontos érvként hozta fel, hogy ő mindig is a centralizáció híve volt – ezért is csatlakozott a magyar ellenzékhez, elutasítva az ország akkori arisztokratikus berendezkedését és igazgatását. Véleménye szerint a demokratikus elvekhez való ragaszkodását bizonyítja irodalmi tevékenysége is.³⁴ A forradalom alatt fellépett a republikánus tendenciákkal szemben, 1848 márciusában Pozsonyból Pestre utazott, hogy az ottani mozgalmak élén álló fiatal írókat a republikánus nézetektől eltérítse, sőt onnan egy, Petőfi aláírásával ellátott írást vitt a miniszterelnökhöz, amelyben a fiatal írók kifejezték a kormány iránti bizalmukat, és ígéretet tettek arra, hogy a sajtóban alkotmányos és mérsékelt hangnemben fognak szólni.³⁵ A forradalom alatti magatartásával kapcsolatban kiemelte, hogy nem vett részt a fegyveres harcban, nem fogadott el semmilyen forradalmi tevékenységgel összefüggő állást, és nem tartott beszédeket népgyűléseken, klubokban. Állítása szerint Windischgrätz októberi proklamációja után teljesen visszavonult, s bár a Batthyány-kormány lemondása után Kossuth irodájában kellett volna dolgoznia – itt minden bizonnyal az Országos Honvédelmi Bizottmány irodájáról van szó –, ott egyetlenegyszer sem jelent meg. Kuthy tehát folyamatosan azt hangsúlyozta, hogy csak az uralkodó által elismert Batthyány-kormány kinevezését fogadta el, a Szemere-kormányban betöltött belügyminisztériumi osztálytanácsosi megbízatásáról azonban már nem beszélt. Márpedig tudjuk, hogy például Szemere a zsidóemancipációt kimondó törvénnyel kapcsolatos előkészítő munkálatokat új belügyminisztériumi tanácsosaira, Csengery Antalra, Kemény Zsigmondra és Kuthy Lajosra bízta.³⁶ Ugyancsak ők hárman kaptak arra megbízást 1849 nyarán, hogy az ország új berendezkedésével kapcsolatos alapelveket megfogalmazzák.³⁷ Kuthy a Geringerhez intézett kérelmében azt állította, hogy 1849 szeptemberében Debrecenben jelentkezett gróf Zichy Ferenc királyi biztosnál, azzal a céllal, hogy az uralkodó iránti hűségét igazolja, és a kormánynál szolgálatra jelentkezzen. Kuthy szerint Zichy ekkor azonban azt javasolta neki, fél évre vonuljon vissza. Figyelemre méltó, hogy Kuthy ebben a beadványában az egységes osztrák állam kifejlődését és a március 4-i alkotmányban foglalt elveket úgy értékelte, mint saját politikai törekvéseinek megvalósulását és beteljesedését.³⁸ Arra is kitért egyébként, hogy Bihar megyei és pesti tartózkodása idején minden alkalmat megragadott az új alkotmány népszerűsítésére. A német nyelvű folyamodványban is igyekezett igazodni az új politikai kurzus által előnyben részesített terminológiához, például magyar nemzet helyett magyar néptörzsről (Volksstamm) beszélt. Itt érdemes megjegyezni, hogy Kuthy saját „politikai hitvallását” egy 1850 elején Szilágyi Sándorhoz írt levelében is kifejtette, az ott megfogalmazottak pedig tökéletesen egybecsengenek a folyamodványban később kifejtett gondolatokkal: „Csudáлом,

hogy fél év lefolytában, csupán irodalmi központosítás érdekében kerestém fel, én, ki a' császári háznak 's az engedményezett alkotmány elveinek mindig barátja, a' respublicának ellene voltam; 's Királyi hivatalos kineveztetésemet, – ama kizsákmányolható korszakban, – sem hadi sem polgári téren, egy pillanatig sem compromittáltam.”³⁹ Az ismertetett beadvány egyébként azt a célt szolgálta, hogy Kuthy engedélyt és támogatást kapjon egy olyan, a szélesebb rétegeknek szóló, politikai lap szerkesztésére, amely a kormányzati intézkedéseket és az új közigazgatási, politikai intézményeket népszerűsítette volna, oly módon, hogy a kormány és a szerkesztő közötti kapcsolat a nyilvánosság előtt rejtve maradt volna. Geringer azonban nem támogatta a kérelmet, Kuthy lapszerkesztői tervei tehát ez alkalommal is megghiúsultak. Persze Kuthy a beadvány végén azt is megemlítette, hogyha a lap megindítására nincs lehetőség, akkor legalább valamiféle állás elnyeréséhez segítsék hozzá.

Az íróársak és a közvélemény nem ismerte a folyamodvány tartalmát, de Kuthy egyes megnyilatkozásaiból és a néhány évvel később bekövetkező hivatalba lépésből egyértelmű következtetést vontak le: Kuthy megbocsát-hatatlan lépést követett el.

Természetesen akadtak olyanok is, akik megpróbálták e fordulat lélektani mozgatóit megfejteni és értelmezni. Degré Alajos 1869-ben, a Kuthy felett tartott emlékbeszédében így fogalmazott: „Igaz, noha nem volt kém, nem volt várfeladó, sem muszkavezető, mégis áruló volt, de önmaga iránt: szép nevét, fényes multját és népszerűségét árulá el.”⁴⁰ Mindezt Degré szerint azonban nem elvtelenségből, nem hazafiatlanságból követte el, hanem csak is örültségből. Degré tehát úgy vélte, a hivatalvállalás nem indokolható más-sal, mint a Kuthynál jelentkező elmebajjal.⁴¹ Ezt az állítást igyekezett alátámasztani és megmagyarázni Kuthy egykori közeli barátjának, Kulini Nagy Benőnek az 1888-ban megjelent rövid írása is, amely arról a – forrásokkal nem igazolható – verzióról számolt be, hogy Kuthynak 1849 októberében vasra verve végig kellett néznie Batthyány Lajos miniszterelnök kivégzését, s csak ezután engedték szabadon. „E tragikus jelenet hatása alatt a már halálát várt szerencsétlen embernek szellemvilága sötétültni kezdett és mint nekem mondá: Átláttam, hogy életemet felséges császáromnak köszönhetem! e pillanattól kezdve rögeszméjévé vált a császári hatalom iránt való engedel-messég.”⁴² A kortársak és a közeli barátok egy része tehát Kuthy zavarodott-ságával magyarázta az író 1850-es évekbeli hivatalvállalását, kimondatlanul is feltételezve azt, hogy a Bach-korszak igazgatási rendszere minden továb-bi nélkül fontos pozícióba helyezhetett egy elmebajjal küszködő embert. Bár ebből a szempontból figyelemre méltó, hogy rendelkezésünkre áll az az or-vosi jelentés, amelyet Kuthy hivatalba lépése előtt, 1853 novemberében állí-tottak ki; ebben a következőket olvashatjuk: „...test alkata teljes, színe ter-mészletes; 's mind ezekkel pár huzamban áll lelki kedélye, mely mindenko-

ron éber, vidám és józan.”⁴³ A hivatalba állásnak tehát a megfelelő fizikai és elméleti állapot egyaránt feltétele volt.

Akadtak, akik mentségeként hozták fel azt is, hogy Kuthy a szabadságharc előtti időkből tulajdonképpen nem játszott semmilyen komoly politikai szerepet, így hát nem is tekinthető áruónak. Kuthy közeli barátja, Lauka Gusztáv pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy Kuthy már az 1848 előtti időkből sem volt következetes politikai állásfoglalásaiban, minden ízében szépíró volt, aki nem meggyőződésből vagy hazafiságból, hanem sokkal inkább divatból és hiúságból – a kor kívánalmainak engedve – vett részt a politikai mozgalmakban.⁴⁴ Ez utóbbihoz egyébként hozzátehetjük, hogy a Kuthy emberi és írói kapcsolatrendszerében meghatározó szerepet játszó személyek az 1830-as, 1840-es évek fordulójától tagjai voltak a Kör elnevezésű irodalmi-művészeti egyesületnek, amely aztán 1843 végén a Nemzeti Kör nevet vette fel. Így szinte szükségszerű volt, hogy Kuthy már pusztán írói tevékenysége folytán is több szállal kötődött az 1840-es évek ellenzéki törekvéseihez. Gyulai Pál az 1860-as években Vörösmarty-monográfiájában már úgy fogalmazott, hogy „Magyarország valamennyi költője” az ellenzékhez tartozott, hiszen a „magyar ellenzék maga volt a nemzet, mely lételeért küzd”.⁴⁵ Ezzel a megállapítással Gyulai természetesen néhány olyan író, költőt ki is zárt az irodalmi kánonból, akik a reformkorban nem tartoztak az ellenzéki mozgalomhoz, így például Császár Ferencet, akivel egyébként maga Kuthy jó kapcsolatban volt.

Akik azonban elítélték Kuthyt, éppen múltja miatt tartották tettét megbocsáthatatlannak. Szerintük országos hírneve és népszerűsége, határozott ellenzéki álláspontja és az ügyvédi vizsgától való eltiltása, az 1840-es években a gróf Batthyány Lajos mellett betöltött magántitkári állás éles ellentétben állt az 1850-es években bekövetkezett szerepvállalásával. Greguss Ágost, a Kisfaludy Társaság titkára szerint éppen a Kuthynál bekövetkezett látványos és nyilvánvaló politikai fordulat tette lehetetlenné, hogy az irodalmi életbe visszatérhessen.⁴⁶ Persze nem szabad elfelejteni, hogy az írók közül a már említett Lauka Gusztáv mellett Arany János és Vajda János is vállalt valamilyen hivatalt az 1850-es években. Lauka, aki 1848-ban az országgyűlési irattár jegyzője volt, 1849 tavaszától pedig Riskó Ignác kormánybiztos mellett tevékenykedett, már 1851-ben Kende Zsigmond szatmári megyefőnök titkáraként dolgozott, majd Nagyváradon, végül Pesten viselt hivatalt.⁴⁷ Arany, aki 1849 májusától a Belügyminisztériumban helyezkedett el mint fogalmazó,⁴⁸ 1850–51-ben Nagyszalontán Kenyeres János járási szolgabíró mellett dolgozott.⁴⁹ Vajda János a szabadságharc alatt honvéd volt, 1849-ben besorozták az osztrák hadseregbe, az 1850-es évek elején azonban kénytelen volt Budán a Földbeclési Hivatalnál elhelyezkedni.⁵⁰ Erdemes a kevésbé ismert Csanády György pályáját is megvizsgálni ebből a szempontból.⁵¹ Csanády ügyvédi vizsgát tett, majd a Nemzeti, később Pesti Kör könyvtárosa, utóbb jegyzője lett. 1849 áprilisától a Pénzügyminisztériumba nyert kinevezést.⁵²

1850-ben azonban ő is hivatalt vállalt, s döntéséről így írt barátjának, Pompéry Jánosnak: „Körülem is nagy változások történtek. S ügyvédi önálló életemet farba rugva, saját magam farát adtam bérbe. Azaz, kedves Jánosom, addig áskálódtak az én jó barátim körülem, hogy elvégre én magamat Katóként capacitáltatni engedvén: Szerdahelyi Pál debreczeni kerületi (biróságot szervező) ministeri biztoshoz Debreczenbe titoknokul berukkoltam...”⁵³

Csanády levele, és annak szóhasználata egyértelműen arról tanúskodik, hogy saját hivatalvállalását prostituálódásként értékelte, s a Bach-rendszer közigazgatásában szerepet vállaló írók is szükséges rossz megoldásnak tekintették döntésüket. Kuthy azonban – úgy tűnik – nem tartotta 1849 előtti szereplésével ellentétesnek a hivatalvállalást, sőt, megnyilatkozásaiban egyfajta folytonosságot és következetességet próbált megkonstruálni 1849 előtti és 1849 utáni politikai meggyőződésében. A közvélemény bizonyos esetekben elfogadta a szükségből, egzisztenciális okokból történt hivatalvállalást, de Kuthy esetében elutasította azt, hogy az előző időszak egy reprezentatív és népszerű figurája minden következmény nélkül részt vegyen az új rendszer működtetésében.⁵⁴ Érdekes adalék lehet mindehhez, hogy Kuthy egyik közeli rokona, Kuthy Károly,⁵⁵ aki 1848-ig Biharban volt megyei tisztségviselő, majd az 1850-es években a nagykárolyi járásban szolgabíróként tevékenykedett – tehát a folyamatosságot képviselte az 1848 előtti és 1848 utáni Bihar megyei közigazgatásban –, állítólag szintén nem volt hajlandó az árulónak tartott rokonnal szorosabb kapcsolatot fenntartani.⁵⁶

Az 1850-es években a Bach-rendszer szolgálatába álló Kuthy tökéletesen alkalmas volt arra, hogy az abszolutizmus időszakában a saját hivatását és küldetését eláruló író alakját testesítse meg. Családi háttere, rendi státusa, felekezeti hovatartozása, gyermek- és ifjúkori szocializációjának helyszínei, vagyis – a korabeli fogalmak szerint – az egyes ember identitását döntően meghatározó tényezők már eleve éles ellentétben állónak látszottak a neoabszolutizmus éveiben bekövetkezett szerepvállalásával. Ezért is tűnhetett Kuthy ezen lépése megmagyarázhatatlannak, és olyan rejtélynek, melynek titka valahol a személyiség mélyszerkezetében keresendő. Ahogyan ezt a dilemmát Vadnay Károly megfogalmazta: „Az idők különös munkája volt az, hogy egy a kálvinista Rómában felnövekedett tősgyökeres magyart eltorzított és a németesítők táborába vitt: míg nemzetiségi tájakon született, idegen családnévű embereket, sőt külföldi sarjakat is heves, rajongó magyarokká tett.”⁵⁷ A mítoszképzésre hajlamos közvélemény előtt – mintegy az átélt korszakváltás mentális és érzelmi feldolgozását megkönnyítve – Kuthy látens módon a szabadságharcban eltűnt Petőfi ellenpontjaként jelenhetett meg, az írók közül egyedüli árulóként. Mindez azért is tanulságos, mert a Petőfiről szóló visszaemlékezések egyik fontos eleme, hogy a fiatal költő eredendően idegenkedett Kuthytól,⁵⁸ így fenntartásai, ellenérzései önmagukat beteljesítő jóslatként élhettek és alakulhattak tovább a szabadságharc utáni években.

1 Előadasként elhangzott a Hajnal István Kör 2003-as, községi konferenciáján. A tanulmány anyaggyűjtésében Bakács Bernadett, Kreutzer Andrea és Benedek Gábor volt a segítségemre; ezúton is fogadják köszönetemet.

2 PÁLFFY János, *Magyarországi és erdélyi urak*, sajtó alá rend. SZABÓ T. Attila, Bp., 1939, 294.

3 TURÓCZY, *Magyar írók jellem- és életrajzai*. VI. *Kúthy Lajos*, Pesti Divatlap, 1845. II. negyed, 1. szám, 28–30.

4 MOL Bírósági levéltárak. Személynöki levéltár. Libri Decanales (O 79) 1830–1848, 6. kötet.

5 Úgy tűnik, Kúthy csak három hétig volt az egyesület tagja, utána visszatért Biharba. A Társalkodási Egyletben játszott szerepéről lásd FEJŐS Imre, *Országgyűlési ifjak egylete*, Századok, 1989, 442–488., különösen: 459–460., valamint TAKÁTS Sándor, *A jurátusok kaszinói = Uő, Hangok a múltból*, Bp., é. n., 219.; vö. még MOL Bírósági levéltárak. Személynöki levéltár. Parlamenti Múzeumtól átvett iratok. Országgyűlési Ifjak Társalkodási Egyesület iratai. Társalkodási Egyesület jegyzőkönyve. (O 86) 1834. jan. 31. 47. ülés – 1835. jan. 21. 53. ülés.

6 Életrajzírói szerint Kúthyt Lovassy Lászlóékkal együtt 1836 májusában letartóztatták, és öt hónapig fogva tartották a József-kaszinóban (VALI Béla, *Kúthy Lajos élete és munkái*, Bp., 1888, 50.; WALLENTINYI Dezső, *Kúthy Lajos életrajza*, Rimaszombat, 1897, 23–26.). A források és az országgyűlési ifjakkal foglalkozó feldolgozások azonban ezt az állítást nem igazolják (WERTHEIMER Ede, *A jurátusok felségsértési pere*, Budapesti Szemle, 1908, 133. kötet, 18–58., 225–262.; POMPÉRY Aurél, *Kossuth Lajos 1837–39-iki hűtlenségi perének története, kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével*, Bp., 1913; FEJŐS Imre, *i. m.*; *Kossuth Lajos iratai 1837. május–1840. december. Hűtlenségi per, fogság, útkeresés*, sajtó alá rend. PAJKOSSY Gábor, *Kossuth Lajos összes munkái VII*, Bp., 1989 [a továbbiakban: KLÖM VII.] 122.).

7 Farkas János Kossuth Országgyűlési tudósításainak expeditora volt. 1838-ban Farkas Nagykörös főjegyzője, 1848 áprilisától a belügyminisztérium rendőri osztályán tanácsos.

1848 decemberétől az Országos Rendőri és Postaosztály tanácsosa. Madarász László lemondása után rövid ideig az országos rendőrséget vezette. 1849 májusában az Igazságügyi minisztériumban álladalmi ügyésznek nevezték ki. Vö. F. KISS Erzsébet, *Az 1848–1849-es magyar minisztériumok*, Bp., 1987, 514–515.

8 A kormányzat egyébként úgy értesült, hogy Kúthyék valójában Kossuth vállalkozását akarják Erdélyre is kiterjeszteni, ezért felmerült, hogy a két szerkesztőt elfogatják és hűtlenségi pert indítanak ellenük. A „Farkas János és Kúthy Lajos levelezése” címen megjelent vállalkozás azonban mindössze tíz számot élt meg, mivel Ferdinánd főherceg már 1837 májusában kiutasította a szerkesztőket Erdélyből (Vö. KLÖM VII. 122–123.).

9 TURÓCZY, *i. m.*

10 Kúthyt a Kisfaludy Társaságba való fölvételekor Nagy Ignác üdvözölte; beszédét lásd: *A Kisfaludy-Társaság évlapjai 1845–46*, Bp., 1849, XIX–XXI.

11 Vö. MOLNÁR András, *Batthyány Lajos a reformkorban*, Zalaegerszeg, 1996, 60–61.

12 „Kúthy fényűzően élt; urias kényelemmel berendezett termeiben, hetenkint szerdán estélyre gyülekezett össze az írói világ. Itt a fiatalok megismerkedtek a tekintélyekkel, hallottak és tanultak, mert gyakran folyt az eszmék harcra, mi által a fogalmak s izlések az ifjabbaknál tisztultak. Kúthy estélyeinek nagy érdemök, hogy az írók egymást közelebbről ismerni tanulták, s mintegy ellenőrizte egyik a másikának működését; összevegyültek nagyok és kicsinyek, öregek és fiatalok, hogy társalogva egyik oktasson, a másik eltanuljon. Előnye volt ezen estélyeknek az is, ha vidékről egy-egy társ felvetődött Pestre, nem kellett házról házra járnia ezt vagy azt az írotársát felkeresni, a mivel rendelkezésének fele idejét eltölthette. Kúthy estélyére ment, ott találta barátait, s ott ismerte meg az ifjabbakat. Ily estélyen ismerkedtem meg Szemere Miklóssal, itt Kazinczy Gáborral, kinek ékesszólása oly mély benyomást tőn rám.” DEGRÉ Alajos, *Visszaemlékezéseim*, I. kötet, Bp., 1883, 142.

13 JÓKAI Mór, *Az én kortársaim*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai. Új folyam, VII. kötet, Pest, 1872, 260.

- 14 Vö. F. KISS Erzsébet, *i. m.*, 555.
- 15 Vö. Budapesti Hírlap 1853. dec. 6-i szám és MOL Abszolutizmuskori Levéltár. K.k. Militär- und Civil-Gouvernement für Ungarn. Civil Section (D 46) [a továbbiakban Civil Section] 1853:23537. Itt Kuthyt egyébként mint diplomás ügyvédet említik. 1855-ben Szatmár megyében másodosztályú megyebiztos (Vö. Müller Gyula nagy naptára 1855re, Pest, 1855.)
- 16 Lásd a Hof- und Staatshandbuchnak az adott évekre vonatkozó köteteit.
- 17 Lásd ENDRÓDY Sándor, *Kuthy Lajos életéhez*, Fővárosi Lapok, 1886. ápr. 16., 1–2.
- 18 Vö. DEGRÉ Alajos, *i. m.*, (1883) I. kötet, 142.
- 19 Kuthy javait az 1840-es években többször is elárverezték. Lásd erről LAUKA Gusztáv, *A multról a jelennek. Emlékgjegyzetek*, Bp., [1879] 187., valamint Jókai Mór édesanyjához intézett, 1847. máj. 7-i levelét: „Kuthy Lajos atyánknak tegnap és tegnapelőtt árverezték el összes minden birtokát váltófoglalás következtében, maga elutazott.” *Jókai Mór levelezése (1833–1859)*, sajtó alá rend. KULCSÁR Adorján, Bp., 1971 (Jókai Mór Összes Művei), 46.
- 20 Kazinczy Gábor 1839 elején egy új lap, a *Népbarát* megindításával kísérletezett. Szerkesztőtársnak először Erdélyi Jánost kérte fel, majd az ő megkérdezése nélkül Kuthyt is bevonta a vállalkozásba, bízva annak jó kapcsolataiban. Kazinczy végül nem kapta meg a lapengedélyt, de Erdélyivel összeveszett. Vö. Erdélyi János Szemere Miklóshoz (Pest, 1850. [1851.] ápr. 10.) = *Erdélyi János levelezése II*, sajtó alá rend. T. ERDÉLYI Ilona, Bp., 1962, 27. és 418. (a vonatkozó jegyzet).
- 21 Erdélyi János Szemere Miklóshoz (Pomáz, 1850. október 24.) = ERDÉLYI János, *i. m.*, 23.
- 22 Várkonyi Ádám (1794–1854) az első népképviselői országgyűlésen a Temes megyei csákovai kerület képviselője volt. (Bővebben lásd *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*, szerk. PÁLMÁNY Béla, Bp., 2002, 938–939. A szócikk Kurucz György munkája.)
- 23 PÁLFFY János, *i. m.*, 294–295.
- 24 „Ami a portraírozást [gúnyrajz-festést] illeti, én ezt csak olyanokra alkalmazom, kik szemtelenül viselik magokat, köpenyforgatók és nemzetünk megtagadói, s kikhez semmi más úton fénni nem lehet. Libor diák Kuthy L[ajos] – pléhgalléros német-magyar, ki verseket ír a Habsburgokra. – Tölem minden másnemű ember biztos.” Jósika Miklós Fejérváry Miklóshoz (Brüsszel, 1857. febr. 6.) = JÓSIKA Miklós, *„Idegen, de szabad hazában”*, vál., a szöveget gond. és a jegyzeteket írta DEÁK Ágnes, GERHÁT Ágnes, GILBERT Edit, JOÓ Judit, KOKAS Károly, SZAJBÉLY Mihály, TAKÁCS József. A kötetet összeáll. és a bevezetőt írta KOKAS Károly és SZAJBÉLY Mihály, Bp., 1988 211.
- 25 JÓSIKA Miklós, *Jő a tatár*, Bp., 1895, 3. kiadás, 6.
- 26 Hadtörténeti Levéltár Hadbírószági iratok. 1850-3/328. Ausweis über die politische Haltung nachbenannten Mitglieder der ungarischen gelehrten Gesellschaft während der Revolutions-Epoche 1848/1849. A dokumentumot először ismertette: T. ERDÉLYI Ilona, *Az Akadémia tagjainak „magatartása” 1848–49-ben. „Igazolás az alább megnevezett magyar tudós Társasági tagok politikai magatartásáról”*, Magyar Tudomány, 1979, 395–401.
- 27 Vö. LAUKA Gusztáv, *i. m.*, 196–202.
- 28 „Most árverelik Kuthy Lajos könyveit és borait. Adósság miatt már másodsor.” Csengery Antal bátyjának (Pest, 1850. ápr. 30.) = *Csengery Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései*, bevezető tanulmány Br. WLASSICS Gyula, közzétette dr. CSENGERY Lóránt, Bp., 1928, 422. Némi felvilágosítást adnak a Kuthyval szemben fennálló követelésekről az alábbi iratok: Budapesti Fővárosi Levéltár IV. 1223/b Acta Iudicialia. 1849:34661., 1849:35056., 1850:35860., 1851:37567.
- 29 Vö. LAUKA Gusztáv, *i. m.*, 202–203.
- 30 Kuthy Lajos Császár Ferencnek (Diószeg, 1853. márc. 17.). Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár, V. 713/2.
- 31 Kuthynak a cenzúrával való konfliktusára lásd ANGYAL Dávid (kiad.), *Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése*, Bp., 1926, 110–111.
- 32 MOL Abszolutizmuskori levéltár (D 51). Báró Geringer, magyarországi polgári ügyekben teljhatalmú császári biztos iratai. Elnöki iratok [a továbbiakban: Geringer-

elnöki 1850:1453. Az iratra felhívta a figyelmet: ANGYAL Dávid (kiad.), *i. m.*, 108–109.

33 Kuthy *Polgári Szózat Kelet Népéhez* című röpiratát „Batthyány Lajos úrnak, haza és nemzetiség leglelkeseb barátjának, s a felsőházban a polgári erény és nagyság egyik képviselőjének hála és tisztelet mély és örök érzetével” ajánlotta (vö. MOLNÁR András, *i. m.*, 60–61.).

34 Lauka visszaemlékezésében a következőképpen jellemezte Kuthy negyvenes évekbeli írói működését: „Kuthy még mindig nem szeretett ugyan politizálni, de már novelláiban itt-ott találhatóak voltak rajzok, melyek a hazánkban akkoriban még nagy számmal található társadalmi és közigazgatási visszaéléseket felmutatták. Most már nemcsak mulatgatni és gyönyörködtetni, hanem javítani is törekedett.” (LAUKA Gusztáv, *i. m.*, 176.)

35 Minderre lásd Kuthy Petőfihez intézett levelét (Pozysony, 1848. márc. 16.) és az ehhez fűzött jegyzeteket: *Petőfi Sándor levelezése*, sajtó alá rend. KISS József, V. NYILASSY Vilma, Bp., 1964. (Petőfi Sándor Összes Művei VII.) 135–136., 410–411.; vö. még Jókainak a Kuthy és Petőfi kapcsolatával és ellentétével foglalkozó visszaemlékezéseivel: JÓKAI Mór, *i. m.* (1872), 272–273.; JÓKAI Mór: *Petőfi és ellenségei = Uő, Életemből*, Bp., 1904, 210–212.

36 MISKOLCZY Ambrus, *A zsidóemancipáció Magyarországon 1849-ben*, Bp., 1998, 20., 42.

37 SZEMERE Bertalan, *Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból*, sajtó alá rend. HERMANN Róbert és PELYACH István, Bp., 1990, 508–509.

38 „Dass die Entwicklung der einheitlicher österreichischer Staatsmacht, und die, in der Charte vom 4er März entwickelten demokratischen Principien, und leitenden Interessen schon längeren Jahren zu meinen politischen Wünschen und zu den Zielpunkten meines Strebens gehört”. MOL Geringer-elnöki 1850:1453. 2v.

39 Kuthy Lajos Szilágyi Sándorhoz (Aszszonyvásár, 1850. febr. 18.), OSZK Kt Levelestár.

40 DEGRÉ Alajos, *Emlékbeszéd egy elítélt fölöött*, Kisfaludy Társaság Évlapjai. Új folyam (1869/70), Pest, 1871, 58.

41 Degré reakcióját egyébként így jegyezte fel Vadnay Károly: „Degré Alajos e megdöb-

entő hírt nem akarta elhinni. Azt mondta, az valami más Kuthy lehet. Mikor pedig megbizonyosult a valóságról fölkiálta: »Akkor megörült!« VADNAY Károly, *Irodalmi emlékek*, Bp., 1905, 113.

42 KULINI NAGY Benő, *Kuthy Lajos*, Ország-Világ, 1888, 41. sz., 650–651.

43 MOL Civil Section 1853:22593/8294.

44 Vö. LAUKA Gusztáv, *i. m.*, 169.

45 GYULAI Pál, *Vörösmarty életrajza = Gyulai Pál válogatott művei*, vál. és szöveg-gond. KOVÁCS Kálmán, jegyz. Ifj. KOVÁCS Kálmán, Bp., 1989 (Magyar Remekírók), 1099.

46 „Még életében meghalt barátainak és az irodalomnak. Politikai fordulata ölte meg. Akadtak mások is, kik részint szükségből, részint állhatatlanságból, részint külön fenntartott szándékkal megtették ugyanezt a lépést, s nem lévén se oly országos híreik, se oly határozott ellenzéki állásukról ismeretesek, mint ő, a nagy kísérlet meghiúsultával többnyire visszatérhettek előbbi körökbe.” (Idézi: KEMÉNY István, *Az „irodalom grófja” Egy magyar író útja a népszerűség csúcspontjától a csődig és a társadalmi bojkottig*, Pesti Napló, 1939. augusztus 27.)

47 Vö. KOVÁCS Ida, *Lauka Gusztáv = KÖRMÖCZI Katalin* (szerk.), *A márciusi ifjak nemzedéke. „Nem küzdünk mi sem dicsőség- sem díjért*, Bp., 2000, 287–289.

48 Vö. F. KISS Erzsébet, *i. m.*, 485.

49 Arany ekkori hivatalvállalásának egykorú megítéléséhez érdekes adalék K. Nagy Lajos zsadányi lelkész följegyzése: KERESZTURY Dezső, *Adalékok Arany életrajzához és munkáihoz*, It, 1974, 1049–1050.

50 Vö. KOVÁCS Ida, *Vajda János = KÖRMÖCZI Katalin* (szerk.), *i. m.*, 297–305.

51 Csanádyról lásd: MARTINKÓ András, *Petőfi útja a győri Hazánkhoz = Petőfi és kora*, szerk. LUKÁCSY Sándor és VARGA János, Bp., 1970, 140.

52 Vö. F. KISS Erzsébet, *i. m.*, 501.

53 Csanády György Pompéry Jánosnak (Nagyvárad, 1850. nov. 25.), OSZK Kt. Levelestár.

54 Ezzel kapcsolatban lásd DEÁK Ágnes „A passzív rezisztencia hívei és a »tiszteletbeli hazaárulók«” című fejezetét: DEÁK Ágnes, *„Nemzeti egyenjogúsítás”. Kormányzati*

nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860, Bp., 2000, 164–172.

55 Kuthy Károly 1820. dec. 19-én született Nagyváradon. 1842 és 1845 között Bihar megye tiszteletbeli jegyzője, 1845-től 1847-ig a bihari érmelléki kerületben adószedő, 1847-től 1848 májusáig ugyanott szolgabíró. 1850-ben Bihar megyében titkár háromforintos napidíjjal, 1850 és 1853 között ideiglenesen kinevezett titkár, 1853-tól pedig Nagykárolyban főszolgabíró; az előmeneteléről, szolgálati idejéről, fizetéséről tájékoztató minősítési lapját lásd MOL Abszolútizmuskori levéltár. Magyar Királyi Udvari Kancellária. Személyügyi nyilvántartási iratok 1849–1867. (D 188) 4. cs.

56 Kuthy 1860. augusztus 9-én a következő levelet írta unokaöccse feleségének: „A világ ízlése ugyan kellemetlennek szokott tartani minden oly levelet, melyben pénzt kérnek, mint ahogy a tartozásom megfizetését Te kívánod férjed helyett, de én, aki a világizléstől oly sokban különbözöm, legőszintébb örömmel olvastam becses soraidat s ennek kedves alkalmából sokat foglalkozott emlékem mindnyájatokkal.

Én abban a hitben éltem, hogy Gizella főhercegnő születésére írt költeményem példányait férjed, Károly, eladta a pénzből kifizette magát, mert nekem mitsem írt. Levelezésünk is az ő restsége folytán szakadt meg, mivel háromszor írtam, de ő egyszer sem válaszolt.

Még folyvást 1848. előtti adósságaim szállítgatásával vesződöm... Most is a legnagyobb nyomorban kell havi filléreimet szétosztogatnom, hogy az ellenem intézett csoportos executiókat máról holnapra megakadályozzam... [...] (Kuthy Lajos Kuthy Károlynénak. Pest, 1860. aug. 9.) A levelet közölte: REZEK Román, *Kuthy Lajos kiadatlan levele*, Sorsunk, 1944, 121–122.

57 VADNAY Károly, *i. m.*, 115–116.

58 Petőfi és Kuthy kapcsolatára lásd DEGRÉ Alajos, *i. m.* (1883), I. kötet, 107–108.; JÓKAI Mór, *i. m.* (1904), 210–212.; valamint Orlay Petrics Soma visszaemlékezését: HATVANY Lajos, *Így élt Petőfi*, sajtó alá rend. KISS József, I. kötet, Bp., 1980, 467–468., illetve Prielle Kornélia cikkét: HATVANY Lajos, *i. m.*, II. kötet, 23–24.